

COMMUNICATION AS A SOCIAL PHENOMEN AND ITS ROLE IN THE PROCESS OF UPBRINGING

Abstract: The article presents communication as a social phenomenon. It contributes to the socio-cultural reproduction of mankind, continuity between generations, learning, upbringing and education of the growing generation. Kind of social communication is pedagogical communication. Through it, an effective interaction between the teacher and the pupils is carried out to prepare the person for the future.

Author information:

Lora Rashkova

PhD in Theory of Education and Didactics
(Social Pedagogy)

✉ l.rashkova1977@abv.bg

🌐 Bulgaria

Keywords:

communication, social phenomenon, education,
training, upbringing, pedagogical
communication

Общуването има изключително важна роля в процеса на възпитанието. Овладеват се определени социални норми на отношения и поведения, избират се социокултурни модели в обществото, от които личността се ръководи при възпитанието и самовъзпитанието. Възпитанието и обучението се осъществяват в процеса на общуване на учителите с учениците, т. е. същността на педагогическият процес предполага целенасочено и ефективно общуване. Оптималното педагогическо общуване осигурява благоприятен климат и атмосфера за изграждане на по-демократични и по-хуманни взаимоотношения между учители и ученици. В процеса на общуване между самите ученици при изучаване на учебното съдържание се осъществява самопознание, саморазвитие и самоосъвършенстване.

М. Лисина пише [7,с.10]: „Под общуване разбираме взаимодействието между двама или повече души, насочено към съгласуване и обединяване на техните усилия с цел установяване на отношения между тях и достигане на общ резултат“.

Б. Ломов [8,с.30] разглежда дейността и общуването като две страни на социалното битие на човека, на начина му на живот. Той смята, че съществува неразривна връзка между дейност и общуване и често средствата и способите на дейността се превръщат в средства и способности на общуването.

Б. Паригин [10,с.178] дава по-широка дефиниция за общуването. Авторът разглежда общуването като сложен многостранен процес, който едновременно се проявява като процес на взаимодействие между индивидите, като информационен процес, като отношение на хората един към друг, като процес на взаимно влияние и взаимно разбиране един друг.

Общуването в съвременните изследвания се проявява като сложно социално явление. Въз основа на интегрирането на различни подходи от различни научни области: философия, социология, психология, педагогика и други може да се осъществи пълното изследване на феномена общуване [2,с.131].

Човешкият индивид се социализира и възпитава в общуването. Чрез общуването се овладяват ценности, получава се многостранна информация за околната среда, осъществява се взаимодействие и сътрудничество, в хода на което общуващите си влияят един на друг, опознават се един друг, постигат взаимно разбиране. Личността едновременно се формира и реализира в процеса на общуване. Развитието на социалната активност на личността и на комуникативните и способности да живее и да се реализира в различни общности става чрез общуването [2,с.132].

Общуването допринася за социокултурното възпроизводство на човечеството, за приемственост между поколенията, за обучението, възпитанието и образованието на подрастващото поколение. Общуването подпомага осъществяването на редица други професии, които включват комуникации, изграждане на комуникативни умения и комуникативна култура. Чрез него се осъществява ефективно взаимодействие между учителя и учениците, за подготовка на личността за бъдещето [1,с.269].

Общуването се разглежда в тесен и широк смисъл. В тесен смисъл е непосредствено взаимодействие между хора в условията на малки групи и първични колективи. В широк смисъл - всички форми на връзки и отношения, независимо от конкретното им съдържание и условия на микро и макро средата.

По различни признаци се определят видовете общуване:

- съобразно целта на общуването - за организиране на дейности, за оказване на съдействие, за даване и получаване на информация, за контактуване с определена личност;
- според средствата, които се използват – речево (вербално) и неречево (невербално);
- според начина на осъществяване – пряко (непосредствено) и косвено (опосредствено);
- според съдържанието на информацията – с интелектуална информация, с художествена информация, с емоционална информация, със смесена информация;
- според активността на общуващите страни - симетрично общуване и асиметрично общуване;
- според броя на участниците – общуване личност - личност, общуване личност - група, общуване група - група, масово общуване;

Невербалното общуване от своя страна се разделя на: експресивно-мимическо (усмивка, поглед, мимика, жест) и предметно-действено (движения, викове, възгласи,звучи) [1,с.269-277].

Съществуват три основни групи средства на общуване, с помощта на които всеки участник построява своите действия и влага свой принос във взаимодействието с другия човек:

- **експресивно - мимически средства на общуване** – служат за изразяване на емоционалното състояние и чувства;
- **предметно - действени средства на общуване** – служат за изразяване на желанието и готовността за контакт, както и съдържанието на общуването;
- **речеви (вербални) средства** на общуване (устната и писмената реч) служат за предаване на информация или за оказване на въздействие и др. [1,с.269-с.277].

Във взаимодействието между личностите общуването като важен социален феномен според К. Нешев [9,с.52], изпълнява следните съществени функции:

- Информационна функция - осигурява на участниците в този процес достатъчно количество и качество информация, нужните знания, сведения необходими за реализация на личността в социалния живот. Тази функция подпомага приобщаването на отделната личност или дадена група към средата в която ще протича нейният живот и дейност.
- Ориентировъчна функция - разкрива отношението и целите на социалната общност. Когато започне да общува човек си създава необходимите ориентири за своето поведение. Непрекъснато сверява своите действия с това което очакват от него партньорите му. Така в

процеса на общуване се осъществяват взаимни влияния на различни ценности, цели и критерии, което дава отражение при развитието и формирането на личността.

- Експресивна (емоционална) функция - има отношение към формирането на емоционалната сфера на личността.

- Практикологическа функция - проявява се в обмен на дейности между хората, в приемане и предаване на опит. Тази функция на общуването реализира знанията на информационната страна на общуването в ежедневното практическо взаимодействие между хората, има практическа насоченост.

Посочените функции сами по себе си не се разглеждат по отделно, те не са откъснати една от друга. При общуването се проявяват в единна система, взаимно се допълват и съпътстват [9,с.52-60].

Вид социално общуване е педагогическото общуване. То притежава всички основни характеристики на феномена общуване, но има и някои специфични особености. Неговите параметри са свързани с характера и крайната цел на възпитателния процес. При определяне на същността на категорията педагогическо общуване се основаваме преди всичко на общото определение на категорията общуване поради обстоятелството, че педагогическото общуване е вид социално общуване, което по своя характер е професионално [5,с.69].

А. Леонтиев дава следното определение [6,с.3]: „педагогическото общуване е професионално общуване на преподавателя с учениците в урока и извън него, имащо определени педагогически функции и насочено към създаване на благоприятен психологически климат, а също и на друг род психологически оптимизации на учебната дейност и отношенията между педагозите и учениците“.

Ст. Жекова [11,с.59-61] въз основа на по-задълбочено проучване систематизира някои своеобразни черти и очертава параметрите на педагогическото общуване:

- Педагогическото общуване е трайно интелектуално - емоционално взаимодействие;
- Има като генерален регулатор крайната цел на учебно-възпитателния процес;
- То е активно, многостранно, динамично и преобразуващо;
- Има задължителна обратна информация и свои форми на реализация;
- То е цялостно и непрекъснато;
- Педагогическото общуване е творческа категория;

А. Дистеверг [4,с.132] издига принципът на културосъобразност в учебно-възпитателния процес, респективно общуването.

Една от най-важните задачи на възпитанието е формирането на високо равнище на култура на общуване. Културата на общуване не е дадена на човек по рождение, но може да стане трайно достойние на подрастващото поколение при условие на усъвършенстване на възпитанието. При липса на култура сериозно се затрудняват контактите между възпитателя и възпитаниците, нарушават се културни норми при педагогическото общуване. Това пречи на нормалното протичане на учебния процес, прави невъзможно взаимното разбиране между общуващите. Важен фактор за създаване на благоприятна атмосфера в учебно - възпитателния процес е културата на общуване [4,с.133].

Авторите считат, че културата на поведение при общуването има интегрален характер и се проявява на няколко равнища:

- първото равнище е свързано с майсторството да се общува като съвкупност от знания, умения, способности;
- второто равнище включва висока професионална квалификация;
- третото най-високо равнище на културата на поведение при педагогическото общуване се постига, когато в органическо единство се проявяват всички делови и нравствени качества на възпитателя;

Изисква се от възпитателя намиране на най-верният подход на действие и поведение. Тактичността е необходимо условие за ефективно общуване в цялостния възпитателен процес [4,с 133] .

Културата на речта има особено важно значение. Педагогът може да постигне изкуството във владеене на речта, убедителност, яркост, благодарение на своите природни дадености и системен труд. Културата на поведение при общуването проличава в интонацията на речта. Според използваната интонация с една и съща фраза може да се изрази различно чувство. Учениците са чувствителни към интонацията на речта на педагозите и винаги отчитат дали с тях се разговаря добронамерено или с остър тон. Стремещт към учтивост, вежливост, искрената и естествена усмивка създават бодро настроение и готовност за взаимодействие между общуващите. Добрите думи са критерий за хуманно издържана култура на поведение при педагогическото общуване [4,с.134].

Особено важна роля при общуването има стилът на педагогическото общуване, който е индивидуален и обусловен от редица фактори.

„Под стил на педагогическо общуване разбираме индивидуално - психологическите особености на взаимодействието и взаимоотношенията между педагози и възпитаници“ [4,с.134].

Три основни вида стилове на педагогическо общуване се срещат в разнообразните класификации: авторитарен, либерален, демократичен.

При авторитарният стил на общуване възпитателят се ръководи само от собствените си виждания и нагласи и не възприема ученика като субект. Стреми се да наложи своите желания без да дава възможност на възпитаниците си да изкажат мнения, потребности, мотиви на действие [4,с.135].

Преобладава монологът като форма на вербално общуване, съдържащ императивни фрази. Диалогът се използва по-рядко. Педагогът проявява избирателност и субективизъм. Общува само с определени ученици към които има положителна нагласа. Възпитателят не отчита индивидуалните особености на своите възпитаници, не ги познава добре поради което се създава неблагоприятна атмосфера на страх и напрежение. Стилът на общуване от значителна дистанция води до отдалечаване на възпитателя от възпитаниците, изолиране и илюзия, че така ще изгради желаня авторитет [4,с.135].

При либералният стил на общуване педагозите се стремят да премахнат дистанцията и да бъдат по-близко до децата. Липсата на дистанция води до понижаване на статуса на възпитателите, сериозни затруднения при изпълнение на педагогическите функции и по-ниски резултати в професионалната им сфера. При този стил без съответните изисквания учениците не овладяват трайно положителни норми на поведение, не осъзнават социалната си роля. Следователно обичта и добротата в общуването трябва да се съчетават с организираност, вискателност, прецизност [4,с.135].

При демократичният стил на общуване възпитателят се стреми в най-висока степен възпитаниците му да се реализират като субекти, съобразно своите индивидуални и възрастови способности.

Учителят не проявява избирателност, отделя еднакво внимание на всички деца. Системно опознава техните индивидуални качества, мотиви, желания, ценностна ориентация и се съобразява с тях при осъществяване на взаимодействия. Създава атмосфера на доброжелателност и сътрудничество. При възпитателният процес демократичният стил на общуване се основава на принципите на хуманизма. Създава се атмосфера на доверие, откровеност и радост от общуването и способствува то действително да се утвърди като антипод на отчуждението [4,с.136].

Подготовката на подрастващите за активно общуване представлява формирането у тях на психическа, интелектуална и социална готовност за общуване. Детските и ученическите години са особено благоприятни за осъществяване на тази подготовка. Особено важно е педагозите да се съобразяват с индивидуалните и възрастовите особености на учениците си и специално внимание да отделят на деца които срещат затруднения при общуването с околните [3,с.227].

Подготовката на учениците за общуване включва даване на информация за теоретични знания и организиране на практически действия насочени към непосредствените контакти и общуване.

Теоритичната подготовка във възпитателната работа е свързана с овладяване на знания и умения за общуване, наблюдение и комуникативно взаимодействие. Тя е свързана и с мислено проиграване на своето поведение в различни ситуации, решаване на така наречените открити задачи, които имат много варианти на решения, чрез способ мозъчна атака да се обсъждат проблеми типични за общуването [3,с.227-228].

Други важни насоки при подготовката на учениците за активно общуване са:

- развитието и обогатяването на речта чрез увеличаване на думите в речника, усвояване на образна и правилна реч, точно предаване на информация и др.;

- формиране на социално значими нагласи, които включват етично отношение, проява на интерес в процеса на общуване, търпимост, ориентация към това колкото е възможно повече да се дава на партньора, а не само да се получава от него;

- формиране и развитие на комуникативни умения- това са умения за пренос на усвоените от възпитаниците знания в други ситуации, умения за намиране на решение чрез комбинация на вече известни знания и способности, умения да се създават и прилагат нови начини на решения на конкретна ситуация при общуване [3,с.229-230].

Заклучение: Общуването допринася за социокултурното възпроизводство на човечеството, за приемственост между поколенията, за обучението, възпитанието и образованието на подрастващото поколение. Общуването подпомага осъществяването на редица други професии, които включват комуникации, изграждане на комуникативни умения и комуникативна култура. Вид социално общуване е педагогическото общуване. То притежава всички основни характеристики на феномена общуване, но има и някои специфични особености. Чрез него се осъществява ефективно взаимодействие между учителя и учениците, за подготовка на личността за бъдещето. Важен фактор за създаване на благоприятна атмосфера в учебно - възпитателния процес е културата на общуване. Особено важна роля при общуването има стилът на педагогическото общуване, който е индивидуален и обусловен от редица фактори.

References:

1. Andreev, M., Didaktika, Blagoevgrad, 2000.
2. Belova, M., Osnovi na vazpitaniето: Kurs lektsii, S., 1993.
3. Belova, M., Teoretichni osnovi na vazpitaniето, S., 1995.
4. Dimitrov, L., Teoriya na vazpitaniето, S., 1994.
5. Dimitrova, G., Pedagogicheskoto obshtuvane pri vazpitatelniya protses, S., 1996.
6. Leontiev, A., Pedagogicheskoe obshtenie, M., 1986.
7. Lisina, M., I. Dimitrov, Obshtuvane i samopoznanie, S., 1982.
8. Lomov, B., Problema obshtenia v psihologii, M., 1981.
9. Neshev, K., Moral i obshtuvane, S., 1984.
10. Parigin, B., Osnova sotsialno – psihologicheskoy teorii, M., 1971.
11. Zhekova, St., Psihologiya na uchitelya, S., 1984.